

بسم الله الرحمن الرحيم

نام خلیج فارس در نقشه ها و اسناد تاریخی ایران و جهان

نویسنده : دکتر نصرالله فلاح تبار

استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرری

تحصیلات : دکترای جغرافیای انسانی

تلفن : ۴۴۲۱۲۳۵۹ و همراه : ۰۹۱۲۳۲۳۹۹۳۵

چکیده :

تاریخ همواره حقایق شگرف و واقعیت های انکار ناپذیری را در بستر جغرافیایی پر فراز و نشیب خود ، به دوش می کشد و هر جا که خدشه ای بر پرده اسرار هزاران ساله اش وارد شود ، صادقانه به قضاوت می نشیند و با دلایل و استنادات خلل ناپذیرش ، خط بطلان بر نیات پلید و شوم ساده دلانی که سپیدی را قلب می کنند ، می کشد . پر واضح است که خلیج فارس در گذر زمان هر از گاهی مورد تهدید و ناسازگاری دشمنان واقع گردیده است . لیکن ، همواره چون مردمان قهرمان پرور سرزمینش ایران ، با آبهای نیلگون خود در عین صلابت و استواری در برابر دشمنان ، با مهماناناش در نهایت صلح و صفا مواجه شده است . خلیج فارس از بدو تاریخ در کنار شبه جزیره عربستان و دریای هند چون نگینی در منطقه خاور میانه درخشیده و با نور خود چشم جهانیان را به سوی خود خیره ساخته است . این نام پر آوازه در طول زمان به وسیله سیاحان ، مورخان ، جغرافیدانان و کشور گشایان زبان به زبان گشته و همه و همه از آن تحت نام دریای پارس ، بحر فارس ، الخلیج فارسی ، پرس و ... یاد کرده اند و در کنار پایداری و صلابت آن روزگار گذرانده اند . بر اطلس های مهم جهان و نقشه ها و نوشته های دانشمندان ایران ، عرب و یونانی و اروپایی نام دریای پارس یا خلیج فارس نقش بسته است که این اسناد بیانگر عزت و اقتدار و استحکام خلیج فارس است .

واژگان کلیدی : دریای پارس ، خلیج فارس ، الخلیج فارسی ، جغرافیدانان ، نقشه .

مقدمه

اسناد و مدارک انکار ناپذیر گویای این است که نام خلیج فارس ، قدمتی بیش یا برابر تاریخ و تمدن انسان دارد و کسی هیچ نامی جز خلیج فارس از آن ندیده و نشنیده است . لیکن دشمنان این مرز و بوم به خاطر مطامع شوم خود مدت محدودی است که قصد مخدوش نمودن این نام کهن و پر آوازه این مرز و بوم را دارند . لیکن از این غافلند که غیور مردان و زنان ایران اسلامی با این نام زندگی کرده و در دامان آن رشد یافته و پیوند ناگسستنی با آن دارند . در این جا به بخشی از اسناد و مدارک جغرافیای تاریخی خلیج فارس پرداخته تا حقایق بیش از پیش تبیین و برای همیشه ماندگار گردد . جغرافیای تاریخی ایران کهن به خوبی

چگونگی شکل گیری و پایداری نام خلیج فارس را روشن می سازد . لذا ، در این مقاله بررسی پیرامون آثار جغرافیدانان ایرانی و خارجی به ویژه آثار تاریخی جغرافی نویسان مسلمان به خصوص عرب زبانان بسیاری از حقایق را برای مردمان غیور ایران اسلامی و سایر ملل جهان روشن می سازد و حربه تبلیغاتی برخی از دول عرب و پشتیبانان غربی آنان در برابر واقعیت ها ، نقش بر آب شده و نام خلیج همیشه فارس خاری بر چشم دشمنان خواهد بود .

گذری کوتاه بر اهمیت و اعتبار خلیج فارس

خلیج فارس از جهات گوناگون دارای اهمیت جهانی و حیاتی است . به طوری که ، برخی نویسندگان اظهار می دارند : "خلیج فارس گاهواره تمدن عالم یا مبداء پیدایش نوع بشر می باشد و ساکنان باستانی اش نخستین انسانهایی بوده اند که روش دریانوردی را آموخته و کشتی را اختراع کرده و خاور و باختر را به یکدیگر پیوند داده اند " (رائین ، ۱۳۵۶) .

لذا ، در این زمینه از یک موقعیت استراتژیک ارتباطی در منطقه خاور میانه برخوردار می باشد و ارتباط مطلوبی را فی مابین اقیانوس هند ، اقیانوس کبیر ، اطلس و نیز دریای مدیترانه و دریای سرخ برقرار می سازد . راههای ارتباطی ، در اصل قاره های جهان را به یکدیگر متصل می سازند و این ارتباط جهانی برای تأمین نیازمندیهای کشورهای مرتبط و امر صادرات و واردات اهمیت ویژه ای را به خود داده است . در کنار این موقعیت جغرافیایی ، وجود میدانهای عظیم نفتی جهان در خلیج فارس اهمیت این آب راه بزرگ را مضاعف ساخته است . در سال ۱۹۸۸ ذخیره نفتی خلیج فارس معادل ۶۵/۵ درصد ذخایر جهان بر آورد شده است و همچنین ، برابر آمارهای سال ۱۹۸۷ ذخیره گاز خلیج فارس را ۳۱۰۱۰/۱۷ میلیارد متر مکعب بر آورد نموده اند . در این راستا ، باید نقش ایدئولوژیکی و فرهنگی را نیز مد نظر قرار داد که خود از اهمیت ویژه ای برخوردار است .

نام خلیج فارس از دیدگاههای جهانی

از اقتدار خلیج فارس همین بس که این نام در نزد جهانیان به ویژه جغرافیدانان و تاریخ نویسان نامی آشنا و مورد توجه بوده و می باشد که به برخی از این اسناد تاریخی و ارزشمند اشاره می شود :

- اسناد و مدارک نشان می دهد که خلیج فارس از گذشته های دور میان کشور های عربی به نام (بحرالفرس) خوانده می شده است .
- در کتاب (حدود العالم من المشرق الی المغرب) که تقریباً یک هزار سال قبل به رشته تحریر در آمده ، از خلیج فارس نام برده است . در بخشی از این کتاب چنین نوشته شده است : "خلیج پارس از حد پارس بر می گیرد ، با پهنای اندک تا به حدود سند" که این کتاب از جمله کتبی است که در دانش جغرافیا به زبان فارسی تألیف گردیده است .

- در بیشتر نوشته های به دست آمده از اروپاییان و غربی ها ، خلیج فارس را دریای فارس گفته و به نام ، پرسیکوس سینوس (persicus sinus) یا پرسیکوم ماره (persicum mare) مطرح شده است .
- از قرن بیستم به بعد نام (بحر فارس) به (خلیج فارس) تغییر یافته است .
- مدارک به دست آمده از زمان هخامنشیان که آن را (دریای پارس) نامیده اند ، گویای قدمت این آب راه عظیم می باشد . در کتیبه ای که از داریوش هخامنشی در تنگه سوئز به دست آمده قید شده (دریایی که از پارس می آید) .
- در عصر ساسانیان نیز از خلیج فارس به نام (دریای پارس) نام برده شده است که متن کتیبه به این شرح است : "من پارسی هستم . از پارس مصر را گرفتم ، من فرمان حفر این ترعه را دادم از رودخانه ای به نام نیل که در مصر جاری است تا دریایی که به پارس می رود . پس از آن این ترعه حفر شد ، چنانکه فرمان دادم و کشتیها از مصر از وسط این ترعه به سوی پارس روانه شدند ، چنانکه میل من بود" (رائین ، ۱۳۵۶) .
- روشن است که تمدنهای درخشان و شکوفایی از اقوام مختلف ، از منطقه خلیج فارس به سراسر جهان انتقال یافته است که از جمله این تمدنها می توان از : کلدانی ها ، آشوری ها ، آکدی ها ، ایلامی ها ، بابلی ها ، مصری ها و فینیقی ها و ... نام برد .
- داریوش برای شناسایی بیشتر کشور پهناور ایران به دریا سالار خود (سیلاک) مأموریت داد ، تا با دویست فروند کشتی سواحل و جزایر خلیج فارس و کرانه های مکران تا مصب رود سند را مورد شناسایی و کشف قرار دهند .
- در دوران اشکانیان ، عربها به طور عمده در حجاز و بادیه و مکه و یمن بودند . آن گروه که در حجاز و بادیه دچار تنگی و قحطی شدند و از بیم اشکانیان نتوانستند به عراق بیایند ، از حجاز به بحرین رفتند و بحرین جزو قلمرو ایران بوده است .
- در دوران ساسانیان رقابت بین حکام عرب ساحل جنوبی خلیج فارس و فرمانروایان ساسانی ایران بر سر مجمع الجزایر بحرین شدت می یابد ، زیرا ، این مجمع الجزایر در ارتباطات دریایی بین خاور میانه و هند و مصر نقش مهمی ایفا می کرد . شاپور دوم فرمانروای ایران در بحرین مستقر شد و قشون خود را به آن سوی خلیج روانه کرد و حتی بندر بزرگ ساحل عربی الکتیف (القطیف) را متصرف گردید (اقتداری ، ۱۳۵۶) .
- دریانوردان مسلمان عرب و ایرانی دوره اسلامی تا قرون اخیر نه تنها حاکمیت دریانوردی در خلیج فارس را در دست داشتند ، بلکه ، از آن جا به دریاهای سراسر جهان رفت و آمد نموده و تجارت پر رونقی را هدایت می کردند و در عین حال ، فنون دریانوردی را توسعه و پیشرفت بسیار دادند .
- پس از پیروزی اسلام ، دریانوردان اسلامی در سراسر جهان از چین ، سیلان و هند گرفته تا بنادر خلیج فارس و دریای سرخ حضور داشته اند .

- نیروی دریایی ایران در دوران بعد از اسلام نیز همچنان دارای قدرت بوده است. چنانکه، در زمان آل بویه و غزنویان و سلجوقیان، در خلیج فارس و اقیانوس هند نیروی ایران حضور داشته است.
- ایرانیان دانش دریاشناسی را پایه نهاده و نخستین ملتی بوده اند که غواصی را آموخته و آموزش داده اند. همچنین، بر روی دریا پلهای شناور زده و به کاوش و اکتشاف راههای دریایی و حفر کانالها و ارتباط راههای دریایی پرداخته اند.
- ساخت و ایجاد سکان توسط ایرانیان دوران اسلام انجام گرفت. همینطور، فنون دریانوردی ایرانیان و صنعت کشتی سازی آنان نیز در دوران اسلام همچنان ادامه یافت. اختراع قطب نما هم توسط ایرانیان انجام گرفته و احتمالاً چینیها آن را از ایرانیان یا اعراب و هندیها گرفته اند.
- بر خلاف تحریفهای انجام شده، این نثارک (نثارخوس) نبود که خلیج فارس را شناسایی کرد بلکه طبق نوشته خود وی، علائم دریانوردی قبل از او در خلیج فارس نصب شده بوده است. چنانکه وی نوشته است: "سفاین وارد خلیج فارس می شدند، تیرهای عظیم الجثه به قطعات الوار، اینجا و آنجا بر افراشته شده بود تا دریانوردان را در مسیر خود هدایت نماید و از سقوط آنها در آبهای کم عمق و به گل نشستن کشتی هایشان پیشگیری کند ... " (رائین، ۱۳۵۶).
- بطلمیوس، دو قرن قبل از میلاد خلیج فارس را به نام (پرسیکوس سینوس) یاد کرده که به معنی خلیج فارس است.
- برابر اسناد موجود از هزاره هفتم قبل از میلاد، خلیج فارس مورد استفاده تجاری و نظامی ملل دنیای قدیم قرار گرفته است و تمدنهای باستانی بابل، بین النهرین، ایرانها، یونانیها و اعراب از موقعیت ممتاز و برجسته آن استفاده کرده اند (حافظ نیا، ۱۳۸۲).
- در حدود سه تا شش هزار سال قبل از میلاد دسته ای از آریایی نژادان از هندوستان به کرانه های خلیج فارس آمدند و آنجا را موطن خود قرار دادند، این آریاییها سرزمین خود را پارس نامیدند. در نتیجه آبهای جنوب سرزمین ایشان که در قلمرو حاکمیت آنها نیز بود دریای پارس نامیده شد (حافظ نیا، ۱۳۸۲).
- دانشمندان جغرافیانویس اسلامی و عرب براساس برداشت های جغرافیایی ایرانیان باستان از دریاها و اقیانوسها، آب های جهان را عبارت از دو دریای عظیم می دانستند به نامهای (بحر فارس) و (بحر روم) که از اقیانوس جهانی یا دریای محیط به سمت کره خاک پیشروی کرده و دریاها را دیگر را اجزای این دو دریای بزرگ به حساب می آورند.
- ابوبکر احمدبن محمد معروف به ابن الفقیه در کتاب (مختصر البلدان) که در سال ۲۷۹هـ تألیف شده، منظور از دو دریایی که در سوره مبارکه الرحمن آمده (مرج البحرين يلتقان، بینهما برزخ لایبغان) دریای فارس و دریای روم بیان می کند.
- شهاب الدین احمدبن عبد الوهاب النویری در صفحه ۹ کتاب (نهایه الارب فی فنون الادب) می گوید: "از دریای کناری (اقیانوس) دو خلیج منشعب می شود، یکی در سمت مغرب که

دریای روم نام دارد و دیگر در جهت شرق به دریای چینی و هندی و فارسی و یمنی و حبشی نامیده می شود و از این دو مراد گفتار خداوند بزرگ است که (دو دریا را روانه کرد تا به هم نزدیکی یابند (برسند) و میانشان حائلی است تا به یکدیگر زیادتى نکنند)".

- سهراب ، جغرافی نویسنده ایرانی اسلامی که در قرن سوم هجری می زیسته است در صفحه ۵۹ کتاب (عجائب الاقالیم اسبعه الی نهاییه العماره) چاپ وین ۱۹۲۹ میلادی می نویسد : "بحر فارس و هو البحر الجنوب الكبير" یعنی ، دریای فارس همان دریای عظیم جنوب است .

- ابو اسحق ابراهیم بن محمد استخری در کتاب (المسالک و الممالک) می نویسد : "دریای فارس مشتمل است بر بیشتر حدود فارس و از فارس متصل می شود به دیار عرب و دیگر سرزمینهای اسلام . نقشه های آن را ترسیم می کنیم و جمیع حدود آن را یادآور می شویم و از دریای قلزم آغاز می کنیم که از سواحل آن در شرق تا ایله منتهی می شود . سپس حدود دیار عرب را تا آبادان دور می زند و آنگاه عرض دجله را قطع کرده و به مهرובان منتهی می شود سپس تا جنبه و از آنجا تا سیراف و از سیراف تا سواحل هرمز در آنسوی کرمان تا دیبل و ساحل ملتان که ساحل سند نامیده می شود ، امتداد می یابد ."

- ابوالقاسم محمد بن حوقل بغدادی در کتاب (صوره الارض) می نویسد : "دریای فارس ، پس از ذکر دیار عرب ناحیه ای که شرح آن لازم است ، دریای فارس می باشد که بیشتر حدود آن دیار را در بر می گیرد . دیار عرب و نیز بلاد اسلام به وسیله آن به یکدیگر متصل می شوند . آنگاه به میان نواحی که این دریا شامل آنهاست ، می پردازیم و از (قلزم) و کناره آن از سوی مشرق آغاز می کنیم . دریا از قلزم به ایله منتهی می شود ، سپس حدود دیار عرب را دور می زند و از آنجا به آبادان و پس از قطع دجله به مهروبان و بعد به جنبه می رسد و در اینجا مرز بلاد اسلام پایان می یابد ... "

- مقدسی (شمس الدین ابو عبدالله محمد بن احمد بن ابوالشامی مقدسی معروف به البشاری) در کتاب (احسن التقاسیم فی معرفه الاقالیم) می نویسد : "... بیشتر مردم آن را از حدود یمن ، (بحر فارس) می نامند و همانا بیشتر کشتی سازان و کشتی رانان آن ایرانی هستند و آن دریا از عمان تا آبادان است ، با عرض کم و مسافر در آن گم نمی شود ."

- ابو عبدالله محمد بن عبدالله معروف به شریف الدرسی ، در کتاب (نزهه المشتاق) دریای هند را به عنوان (دریای سبز چینی) نام می برد و می نویسد : "از دریای سبز چینی شعبه ای پیدا می شود و آن دریای پارس و ایله است و راه عبورش از جنوب به شمال ، اندکی به سوی باختر است . سپس به سوی باختر ، سرزمین های سند و مکران و کرمان و فارس گرایش پیدا می کند . تا آنکه در ایله در محلی نزدیک آبادان پایان می پذیرد و اینجا پایان آن دریاست ."

- ابو عبدالله ذکریا بن محمد بن محمود القزوینی در کتاب (آثار البلاد و اخبار العباد) می نویسد : "سرزمین مشهوری که شرق آن را کرمان و غربش را خوزستان و شمالش را استان خراسان و

جنوبش را دریا احاطه کرده است ، به نام فارس بن اسورابن سام بن نوح علیه السلام نامیده می شود ...".

- ابو علی احمدبن عمر ، معروف به ابن رسته در کتاب (العلاق النفیسه) می نویسد : "اما از دریای هند خلیجی بیرون می آید به سمت سرزمین فارس ... که آنرا خلیج فارس می نامند ..."

نقشه ها و اقتدار خلیج فارس

در کتب مختلف و اطلس ها نام خلیج فارس در پهنه خاور میانه درخشان است . به برخی از نقشه های موجود در اطلس ها و کتب اشاره می شود :

۱. درنقشه سیاسی شبه جزیره عربستان ، اقتباس از دائره المعارف المنجد ، چاپ بیروت ۱۹۹۶ ، آبهای جنوب غربی آسیا یعنی خلیج فارس (الخلیج الفارسی) ، خلیج عمان ، بحر عرب ، خلیج عدن ، بحر احمر و محیط الهندی (اقیانوس هند) که در قرون اسلامی همگی تحت عنوان (البحر فارسی) نامیده می شده ، نشان داده می شود (مجتهدی ، ۱۳۸۳) .
۲. ابراهیم استخری ، در نقشه کتاب (المسالک و الممالک) چاپ لیدن ۱۸۸۹ ، دریای عظیم فارس (صوره البحر فارس) و سواحل و جزایر آن را نشان داده است .
۳. ابن حوقل ، در نقشه کتاب (صوره الارض) چاپ لیدن ۱۹۳۸ ، که از روی نسخه خطی موجود در کتابخانه سرای عتیق استانبول ، اقتباس شده ، دریای عظیم فارس (صوره البحر فارس) را نشان می دهد .
۴. استرابو ، برابر متن عربی کتاب دانش کارتوگرافی (علم الخرائط) تألیف دکتر محمد عبد الکریم صبحی از انتشارات دانشگاه قاهره ۱۹۹۶ ، مرحله تکامل یافته تری را نسبت به نقشه (کوسماس ایندیکوپلتس) در مورد چهار دریا ، خلیج فارس (الخلیج فارس) را مشخص می سازد .
۵. الزوت (Ellsworth) در نقشه (کوسماس ایندیکوپلتس) از کتاب چگونگی اختلاف کشورها ، از سری (لیوینگ جئوگرافی) ناشر مک میلان ، چاپ نیویورک ۱۹۳۶ ، چنین آورده " اقیانوس جهانی برگرد قاره مستطیل شکل نمایش داده می شود که چهار دریا از اقیانوس جهانی منشعب شده است به نام های خلیج روم ، خلیج عربی ، خلیج فارس (Persia gulf) و دریای خزر " (مجتهدزاده ، ۱۳۸۳) .
۶. س . ل . بطلمیوس (C.l.ptolemus) نام خلیج فارس (Sinus persicus) را در سال ۱۵۰۷ در جغرافیای رم ، در نقشه ایران ذکر کرده است .
۷. ابوزید بلخی ، در نقشه موجود در کتاب (صوره الاقالیم) که از کتاب (تطور الخط العربی) ناجی زین الدین عراقی اقتباس شده است ، نام (بحر فارس) دیده می شود .
۸. هکاتوس ، در (خریطة العالم لهیکاتوس الاغریقى ۵۱۷ قبل از میلاد) جهان به صورت دایره ای مصور در اقیانوس کناری نشان داده می شود و دریاهای داخلی جهان ، چهار گانه قلمداد شده که

یکی از آنها (خلیج فارس) ترجمه شده که در اصل سینوس پرسیکوس (Sinus persicus) بوده است .

۹. دی . دانویل (Danville) در سال ۱۷۶۰ نقشه ای تهیه کرد که در آن خلیج فارس (Golfe persique) نامیده شده است .

۱۰. در نقشه عراق اقتباس از دائرة المعارف اقتصادی (مشهور الدلیل التجاری للشرق الاوسط) چاپ بیروت ۱۹۷۲ ، خلیج فارس (Persian gulf) مشخص شده است .

۱۱. در نقشه های چاههای نفت در خاورمیانه ، چاپ عربستان سعودی ۱۹۶۲ ، نام خلیج فارس (الخلیج فارس) نشان داده شده است .

۱۲. صبحی عبد الکریم ، در کتاب (المسوعة العربیة المیسرة) محل خلیج فارس را در نقشه حکومت عربی (الدولة العربیة فی اوج اتساعها) تعیین کرده است .

۱۳. ویل دورانت ، در نقشه کتاب (قصه الحضارة) ترجمه عربی قاهره ۱۹۶۵ ، خلیج فارس (الخلیج الفارسی) و بحر خزر و رودخانه دجله و شهرهای قدیم را مشخص ساخته است .

۱۴. زکریای قزوینی ، در نقشه کتاب (آثار البلاد و اخبار العباد) خلیج فارس را در مرکز عالم و میان خلیج بربری در غرب و خلیج اخضر در سمت شرق تعیین کرده است .

۱۵. گی . لسترانج ، در کتاب (بلدان الخلافة الشرقیة) ترجمه عربی ، بغداد ۱۹۵۴ ، بحر فارس را در نقشه سرزمین کرمان و فارس و خوزستان نشان داده است.

۱۶. محمد رشید الفیل ، در نقشه کتاب (جغرافیای تاریخی عراق) چاپ دانشگاه بغداد ۱۹۶۵ ، موقعیت خلیج فارس (Persian gulf) آورده شده است .

۱۷. جان بارتلمیو ، در نقشه کتاب (ماجرای اکتشاف آسیا) که در اطلس خلیج فارس از طریق موسسه سحاب انتشار یافته ، محدوده دریای فارس را مشخص ساخته است .

۱۸. در نقشه خط سیر هیأت مالکلم (Malcolm) انگلیسی در ایران در سال ۱۸۱۲-۱۸۰۰ نام خلیج فارس (Persischer gulf) قید شده است .

۱۹. علی حمیدیان ، در نقشه خلیج فارس از کتاب (تکامل سیاسی خلیج فارس) به زبان فرانسه ، چاپ پاریس ۱۹۶۸ ، موقعیت خلیج فارس (Golfe persique) را روشن ساخته است .

۲۰. حسن ابراهیم حسن ، در نقشه سرزمینهای عرب از کتاب (تاریخ سیاسی اسلام) ، چاپ قاهره ۱۹۳۵ ، موقعیت خلیج فارس را نشان داده است .

۲۱. حکیم امین عبد السید ، در نقشه جنوب غرب آسیا و شمال آفریقا ، از کتاب (قیام دولت ممالک دوم) چاپ قاهره ۱۹۶۶ ، دریای فارس را (بحر فارس) نشان داده است .

۲۲. طه الهاشمی در نقشه جزیره العرب از کتاب (جغرافیای عراق) چاپ بغداد ۱۹۳۶ ، خلیج فارس را (الخلیج الفارسی) نشان داده است .

۲۳. عمر ابوالنصر ، در نقشه جناح شرقی امپراطوری اسلامی از کتاب (گذشته تاریخی عرب و اسلام) چاپ بیروت ۱۹۶۲ ، خلیج فارس را (الخلیج الفارسی) مشخص ساخته است .

۲۴. حشام . ب . شرفی ، در نقشه سرزمینهای عرب از کتاب (ناسیونالیزم و انقلاب در دنیای عرب) ، دانشگاه جرج تاون ۱۹۶۶ ، نام خلیج فارس را (Persian gulf) ذکر نموده است .
۲۵. در نقشه خط سیر ، لودویکودی وارتما (Ludovico di varthemas) در سال ۱۵۰۴ از ایران ، نام خلیج فارس (Persischer colf) آورده شده است .
۲۶. ابراهیم حسن ، در نقشه گسترش حکومت فاطمی (اتساع الدوله الفاطمیه) از کتاب (تاریخ سیاسی و دینی و اجتماعی اسلام) چاپ قاهره ۱۹۴۶ ، نام خلیج فارس را درج نموده است .
۲۷. در نقشه کتاب (نخبه الازهریه) چاپ دانشگاه الازهر قاهره ۱۹۳۳ ، نام خلیج فارس (الخلیج الفارسی) در کنار خلیج عمان مشخص شده است .
۲۸. ی . ا . بلیایف ، در نقشه خلافت بغداد و معرب از کتاب (عرب و اسلام و خلافت عربی) ترجمه انیس فریجه ، چاپ بیروت ۱۹۷۳ ، نام خلیج فارس را (Persian gulf) روشن ساخته است .
۲۹. محمود زاید ، در نقشه سرزمینهای عرب از کتاب (تاریخ فلسطین) چاپ بیروت ۱۹۷۴ ، نام خلیج فارس را تبیین نموده است .
۳۰. انور الرفاعی ، (موطن الغسانیه و اماناذه) از کتاب (تاریخ تمدن در وطن بزرگ عربی) چاپ دمشق ۱۹۷۳ ، نام خلیج فارس را (الخلیج الفارسی) درج نموده است .
۳۱. فیلیپ حتی ، در بخشی از نقشه حکومت خلفا از کتاب (تاریخ عرب) چاپ لبنان ۱۹۷۴ ، نام خلیج فارس را قید نموده است .
۳۲. یاسن سوید ، در نقشه خالد در عراق از کتاب (جنگهای خالدبن ولید) چاپ بیروت ۱۹۷۳ ، نام خلیج فارس را (الخلیج الفارسی) ذکر کرده است .
۳۳. لیلی الصباغ ، در نقشه حکومتهای عربی از کتاب (مجتمع عربی سوری در ابتدای عصر عثمانی) چاپ دمشق ۱۹۷۳ ، نام خلیج فارس را (الخلیج الفارسی) درج کرده است .
۳۴. جابر ابراهیم الراوی ، در نقشه مرزهای ایران و عراق در شط العرب ، اقتباس از کتاب (مرزهای بین المللی و مشکل مرزی ایران و عراق) چاپ بغداد ۱۹۷۰ ، نام خلیج فارس را (الخلیج الفارسی - Persian gulf) روشن ساخته است .
۳۵. فیلیپ حتی و ادوارد جرجی و جبرائیل جبور ، در نقشه خلافت عباسی از کتاب (تاریخ العرب) انتشار دارغندور ۱۹۷۴ ، نام خلیج فارس را (بحر فارس) مشخص ساخته است .
۳۶. طارق یحیی اسماعیل ، در نقشه توزیع مذهب در خاورمیانه از کتاب (دولتها و سیاستها در خاور میانه کنونی) چاپ آمریکا ۱۹۷۰ ، نام خلیج فارس را (Persian gulf) تعیین نموده است .
۳۷. کمال الیازی و طون غطاس کرم ، در نقشه دنیای عرب اقتباس از کتاب (میراث عرب در دانش و فلسفه) چاپ بیروت ۱۹۷۰ ، نام خلیج فارس را مشخص نموده است .
۳۸. در نقشه خط سیرهای مارکوپولو (Marco polo) در سال ۱۲۷۲ و او دوریش فن پوردنونه (D.vor pordenone) در سال ۱۳۱۸ و روی گنزالس دو کلایو (R.g.de clavijo) در سالهای ۱۴۰۵-۱۴۰۳ و پیتر دلاواله (P.della valle) در سالهای ۱۶۲۳-۱۶۱۷ و دون گارسیادو

سیلوا فیگواروا (D.g.desilva figueraa) در سالهای ۱۶۱۷-۱۶۱۹ و توماس هربرت (T.herbert) در سالهای ۱۶۲۸-۲۹ نام خلیج فارس (Persischer golf) ذکر شده است . بدیهی است ، در این زمینه نقشه های فراوانی وجود دارد که ذکر آنها از حوصله این مقوله خارج است .

خلیج فارس در ادبیات جهان

نکته حائز اهمیت این است که خلیج فارس در همه اعصار ، مورد توجه ممالک مختلف جهان بوده و می باشد و در زبانهای گوناگون از آن یاد شده و می شود ، از جمله :

۱. تمام کشورهای انگلیسی زبان Persian gulf نامیده اند .
۲. در زبان ژاپنی Perusha wan نام گذاری شده است .
۳. در زبان ترکی Farsi korfozi ذکر گردیده است .
۴. در زبان فرانسه Persique gulf نام نهاده اند .
۵. در زبان روسی Persidski zalive نام گذاری شده است .
۶. در زبان آلمانی Persischer golf گفته می شود .
۷. در زبان ایتالیایی persisco golf ذکر شده است .
۸. در زبان ارمنی Parsiststs dts نامیده اند .
۹. در زبان یونانی Sinus persicus بیان شده است .
۱۰. در زبان عربی تحت عنوان (الخلیج الفارسی) (بحر فارس) آمده است .

نتیجه گیری و پیشنهاد

از آنچه گذشت ، سراسر واقعیت های انکار ناپذیری است که هر کس را دچار شگفتی می نماید . شگفتی از این نظر که از گوشه و کنار ایران کهن علم ، هنر ، فرهنگ ، تمدن ، تجارت و بازرگانی ، وفاق و حمیت در عین حال عزت و افتخار مبرهن است و از جهت دیگر ، ایران اسلامی اسناد و مدارک معتبری برای گوشه گوشه سرزمین خود دارد و این اسناد به هیچ وجه خدشه پذیر نیست . لذا ، ضروری است تمام اندیشمندان ، اساتید دانشگاهها و دانشجویان و مسئولین امر ، با دلسوزی هر چه بیشتر ، درصدد صیانت کامل از اسناد و مدارک برآیند و در همایش ها ، سمینارها ، کتب و مقالات و سخنرانیها ، عظمت خلیج فارس را بیش از پیش تبیین سازند .

منابع و مأخذ

۱. حافظ نیا محمد رضا ، خلیج فارس و نقشه استراتژیک تنگه هرمز ، سمت ۱۳۸۲
۲. الهی همایون ، خلیج فارس و مسائل آن ، قومس ۱۳۸۴
۳. اقتداری احمد ، خلیج فارس ، کتابهای جیبی ایران ۱۳۵۶
۴. اردلان اسعد ، رژیم حقوقی تنگه هرمز ، مجله بندر و دریا ۱۳۶۹
۵. اسدی بیژن ، خلیج فارس از دیدگاه آمار و ارقام ، دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی ۱۳۶۸
۶. امیدوار نیا محمدجواد ، چین و خاور میانه ، دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی ۱۳۶۸
۷. انصاری جمشید ، اهداف و عملکرد شورای همکاری خلیج فارس ، بی جا ۱۳۶۴
۸. اهلرز اکارت ، ایران مبانی یک کشور شناسی جغرافیایی ، ترجمه دکتر رهنمایی ، سحاب ۱۳۶۵
۹. استخری ابراهیم ، المسالک و الممالک ، چاپ لیدن ۱۸۸۹ م
۱۰. ابن حوقل ابوالقاسم ، صوره الارض ، چاپ لیدن ۱۹۳۸ م
۱۱. النوری شهاب الدین احمد بن عبد الوهاب (نهاییه الارب فی فنون لادب) قاهره ۱۹۲۳ م
۱۲. ابن الفقیه ابوبکر احمد بن محمد ، مختصر البلدان ، چاپ لیدن ۱۳۰۲ ه ق ، ۱۸۸۵ م
۱۳. ابن رسته ابوعلی احمد بن عمر ، الاعلاق النفیسه ، چاپ لیدن ۱۸۹۱ م
۱۴. بارگر توماس سی ، سیاست انرژی کشورهای خلیج فارس ، ترجمه بیژن اسدی ، بنگاه ترجمه و نشر کتاب ۱۳۶۰
۱۵. سدید السلطنه محمدعلی ، بندرعباس و خلیج فارس ، بی جا ۱۳۶۸
۱۶. سجادی سحرا ، نقش بیگانگان در تحول تاریخی خلیج فارس ، مجله بندر دریا ۱۳۶۸
۱۷. عزتی عزت اله ، ژئوپولیتیک ، جزوه درسی ، دانشگاه تربیت مدرس ۱۳۶۸
۱۸. قائم مقامی جهانگیر ، بحرین و مسائل خلیج فارس ، طهوری ۱۳۴۱
۱۹. قزوینی ابو عبد اله زکریا بن محمد بن محمود ، آثار البلاد و اخبار العباد ، چاپ گوتینگن ۱۸۴۸ م
۲۰. لسان الملک محمد تقی خان ، ناسخ التواریخ ، ویرایش جهانگیر قائم مقامی ، تهران ۱۳۳۶
۲۱. مقدسی ابوالقاسم ، احسن التقاسیم فی معرفه الاقالیم ، لیدن ۱۹۰۶ م
۲۲. میرحیدر دره ، اهمیت ژئوپولیتیکی خلیج فارس ، مجله سیاست خارجی ، دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی ۱۳۶۹
۲۳. مودی سیدحسین ، جغرافیای تاریخی و سیاسی خلیج فارس ، دانشگاه شیراز ۱۳۶۷
۲۴. مجتهدزاده پیروز ، جغرافیای تاریخی خلیج فارس ، تهران ۱۳۴۸
۲۵. مجتهدزاده پیروز ، جغرافیای تاریخی خلیج فارس - نام خلیج فارس در درازای تاریخ ، سایه روشن ۱۳۸۳
۲۶. ولایتی علی اکبر ، مقدمه ای بر تاریخ تحولات خلیج فارس ، مجموعه مقالات سمینار بررسی مسائل خلیج فارس ۱۳۶۸